

УДК 94(4)

Таїса Захарченко

ТОРГОВО-ФІНАНСОВИЙ СТАН МЕНОНІТСЬКИХ І НІМЕЦЬКИХ КОЛОНІЙ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я (ДРУГА ПОЛОВНИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

У статті розглядаються питання генези торгівельних відносин за часів Російської імперії у прикордонному регіоні (Північному Приазов'ї). А саме: визначається проблема торгівлі хлібом через південноросійські порти та вплив товарообігу на стан колоністської громади та всього регіону в цілому. Проводиться аналіз причин підйому та послаблення експорту зернових культур в залежності від об'єктивних та суб'єктивних чинників. Визначається місце німецького та менонітського етносу в економічному житті Північного Приазов'я, специфіку його ментальності і суспільно-економічну обумовленість міжнаціональних відносин.

Ключові слова Північне Приазов'я, фронтир, менонітські та німецькі колонії, акціонерні товариства, ярмарок.

Для формування рівноправного партнерства важливу роль має відігравати історичний досвід і традиції взаємин різних народів, які волею долі опинилися у складі Російської імперії та існували упродовж тривалого часу. А у контексті європейського вибору України, тісні взаємодії її з Німеччиною мають ще й стратегічне значення. Отже, проблема вивчення історії німців і менонітів, визначення причин їх сталого розвитку на чужині має не тільки наукове, а й практично-політичне та суспільно-економічне значення у міжнародному, зовнішньополітичному плані.

У цьому контексті дослідження торгово-фінансового стану німецьких і менонітських колоній Північного Приазов'я потребує комплексного вивчення й аналізу окремої мікротеми.

Джерельна база дослідження спирається на архівні матеріали та публікації фахівців з цієї тематики. Основним джерелом з історії приазовських німців і менонітів є фонди українських та закордонних архівів, у яких збереглися документи часів Російської імперії. При написанні даного дослідження використовувалися архівні матеріали фонду Державного архіву Запорізької області: фонд 7 «Олександрійське відділення банку зовнішньої торгівлі»; фонд 8 «Таврійський статистичний комітет. Олександрійське відділення Азово-Донського комерційного банку», спеціальні фонди Державного архіву Одеської області: фонд 5 «Управління тимчасового Одеського генерал-губернатора»; фонд 6 «Піклувальний комітет про іноземних поселенців Південного краю Росії»; фонд 89 «Менонітська община Бердянського повіту»; фонд 147 «А. О. Скальковського»; матеріали Державного архіву Ростовської області: ф. 211, 213, 301 «Статистичний комітет».

Однак, деякі проблемні питання, а саме: визначення місця колоністських поселень у суспільно-економічному житті Північного Приазов'я та роль людського чинника залишаються дискусійними й сьогодні.

Метою дослідження є з'ясування ролі приазовських німців і менонітів у економічному житті Російської імперії.

Розглянути причини кризових явищ у колоніях напередодні Першої світової війни у зв'язку з загостренням міжнародних відносин та специфікою внутрішньої політики Російської імперії стало можливим завдяки реконструкції етапів виникнення, становлення, розвитку й причин економічного розквіту та занепаду колоній.

Через численні міграційні процеси Північне Приазов'я розуміється як територія, позначена масштабними етносоціальними трансформаціями.

Практика заселення Північного Приазов'я німецькомовними колоністами почалась за часів Петра I, утім масового характеру вона набула завдяки зусиллям імператриці Катерини II. В умовах ХVІІІ ст. подібна практика була характерною для зовнішньої та внутрішньої політики більшості європейських країн, а також США. У світових масштабах вона мала певні соціальні або політичні особливості. Найбільш подібним до російської колонізаторської політики був американський «фронтир» («frontier») – «рух на захід за волю», або «піонерство», утім останній мав власні закономірності та особливі риси.

Істотні зміни у розвитку торгівельних відносин у регіоні відчувались ще у 50-ті рр. ХІХ ст., утім, Кримська війна негативно вплинула на її генезу. Структура експорту регіону відповідала структурі експорту аграрної держави: експорт, переважно, складали «життєві» припаси сировини, головним з яких був хліб. Продаж зерна складав принаймні половину прибутків Росії від зовнішньої торгівлі [1, с. 38]. Значна частина цих коштів надходила від торгівлі через Бердянський та Маріупольський

порти. В. Постников з цього приводу писав: «развитие южно-русских портов, а в последствии и проведение железных дорог, вместе с поднятием местных цен на хлеб, широко открыли южно-русскому земледелию новые рынки сбыта хлеба» [2, с. 165]. Південь Росії експортував чотири зернових культури: пшеницю, жито, ячмінь, просо. У Північному Приазов'ї ці культури вирощували у різному обсязі, але переважно пшеницю, яка, завдяки селекції та доброму нагляду у менонітських і німецьких господарствах, була найбільш конкурентоспроможною серед інших товарів. Ціни на пшеницю коливалися залежно від попиту та врожаю.

Після помітного занепаду експорту хліба під час кримської кампанії у середини XIX ст., коли менонітські та німецькі господарства заповнювали насамперед внутрішній ринок, для колоністського суспільства з'явилася можливість збільшити експорт зерна. Це викликано декількома незалежними одна від одної причинами. По-перше, ліквідацією Азовського козацького війська – головного конкурента з виробництва пшениці. По-друге, впливом громадянської війни в США на загальний ринок хлібу в світі. Найнижчою ціна на пшеницю була у 1864 р., коли за пуд давали лише 33 коп. Найвищою була ціна за арнаутську пшеницю – до 70 коп. за пуд у 1866–1867 рр. [3, с. 457]. Ю. Янсон, який проводив статистичні дослідження хлібної торгівлі на півдні Росії у середині XIX ст., констатував: «найбільш конкурентоздатні види пшениці: одеська, richellts, Lomhards, argone, проте арнаутська (маріупольська та бердянська) пшениця краща за одеську». Однак, середні ціни пшеницю не перевищували 65 коп. за пуд [4, с. 397].

Подібна статистика свідчить про те, що менонітські та німецькі господарства не, обмежуючи власні потреби, спроможні були видавати на ринок значний залишок пшениці, ячменю, жита, і, враховуючи попит, мита, коливання цін, отримувати прибуток до 300 крб. Прибуток значною мірою залежав від посередника – великих та середніх компаній, що спеціалізувалися на торгівлі хлібом. Надійність торгівельної компанії визначалась її фінансовою могутністю і складом керівництва. Найбільш надійною у регіоні була компанія «Нойфельд та Ко» [5, арк. 12]. Подібні компанії, зазвичай, мали складські приміщення на території кількох поселень, чим полегшували транспортування та забезпечували додатковим заробітком певну частину селян. Однак, у 70–80 рр. XIX ст. спостерігається зниження обсягів продажу хліба з менонітських і німецьких господарств, внаслідок змін у законодавстві, що передбачали обов'язкову військову повинність (1874 р.) та початку еміграції менонітів за кордон. Окрім того, нестабільність політичної ситуації у Європі (загострення відносин між Німеччиною та Росією після 1879 р.) спричинили обмеження німецького землеволодіння, наслідком чого було зменшення посівних та пропасних земель. Кінець XIX – початок XX ст. був позначений значними коливаннями у хлібній торгівлі також і через кілька неврожайних років (1890–1891 рр.) та штучним зменшенням попиту на товари, виготовлені німцями [6, арк. 15а]. І хоча доля південних портів, у тому числі Маріупольського та Бердянського, у торгівлі хлібом збільшувалася, (в 1910 р. Бердянським портом продано на експорт 3097747 чвертей хліба на суму 30,7 млн крб., що означало 80 % від загального експорту хліба) участь менонітів і німців у хлібному експорті скоротилась до 70 % [4, с. 37].

Таким чином, еволюція торгівельних відносин німців і менонітів – виробників та продавців хліба на експорт, – упродовж другої половини XIX ст. – на початку XX ст., визначалась періодами підйому та занепаду залежно від об'єктивних та суб'єктивних обставин. До об'єктивних належать природні катаклізми, наслідки війн, політична нестабільність у світі. Суб'єктивними можна уважати зміни в законодавстві російської імперії – загальну військову повинність, обмеження землеволодіння, усунення з ринку німецьких товарів.

Увесь період від 1879 – до 1914 рр., за винятком 1905–1906 рр. (період лібералізації у ставленні до німців та менонітів) був часом прориву якісного, конкурентоздатного товару на світовий ринок. Однак, цей прорив був обмежений законодавчою ініціативою уряду, коливанням цін та еміграційними процесами серед німців і менонітів, що істотно впливали на генезу торгівельних відносин, у першу чергу, на обсяг експорту товарів.

Існує думка, що Північне Приазов'я поєднувало у собі особливості різних національних культур, пропонуючи нові навички міжнаціональних відносин. Якщо погодитися з цим, то значну роль у цьому процесі, по мірі зростання рівня продуктивних сил і необхідності товарообігу, відігравали новоросійські ярмарки. За свідченнями іноземних мандрівників «ніде не було таких ярмарків, як на Півдні Росії» [7, с.22]. Вони відрізнялися від інших своїм характером, адже і сільські, і міські ярмарки були рухливим «ходячим» базаром, що пересувався цілий рік за певним колом. З одного боку, це було навіть чудово: сидіти вдома, знаючи, що незабаром з'явиться ярмарок, з купцями, які і привезуть, і куплять товари. Але з іншого боку, це схиляло народи до лінощів та безініціативності. Чи відноситься це зауваження до німців і менонітів Північного Приазов'я?

Аналіз звітів земських управ, журналів засідань повітових земських зборів, протоколів та постанов повітових земств, нарративних джерел, дозволяє стверджувати, що німці і меноніти, навпаки, прагнули до поширення стаціонарних ярмарків і базарів. У 60–70 рр. XIX ст. лише у

Бердянському повіті функціонували три щорічні стаціонарні ярмарки: дві Миколаївські (9 травні і 6 грудня) та Воздвиженська (14 вересня). Німці, жваво продавали виготовлений товар, переважно, пшеницю, завдяки чому в сприятливі роки товарообіг ярмарків сягав мільйонів карбованців. Вони поширювали ринок збуту за рахунок портових міст Бердянська, Маріуполя, і навіть Одеси [8, с.54]. Причому, постійно збільшувався і асортимент товарів. Особливим попитом на ярмарках у портових містах користувався льон (за пуд лляного насіння у Бердянську сплачували від 8,5 крб. у 1863 р. – до 9,1 крб. у 1867 р.). Проте, через погодні умови у Бердянському повіті льон вирощувався у незначній кількості, тому купувався у Новомосковську. Але у 80-ті рр. XIX ст. німці, а особливо меноніти, склали конкуренцію і новомосковським виробникам лляного насіння. Зі сказаного випливає, що виробники і продавці з німців і менонітів, як ніхто відчували попит й переваги ринкових відносин, ризикували й мали позитивний результат від подібного підприємництва.

У кожній німецькій та менонітській колонії був стаціонарний базар, що відбувався, зазвичай, у середу. Однак, як свідчать клопотання в повітові та губернські земські збори Таврійської губернії, для менонітів цього не вистачало. Так, внаслідок клопотання мешканців селища Вальденгейм Гнаденфельдської волості до повітового земства в 1913 р., там відкрито ще один базар – у суботу.

Подібні факти свідчать, що поняття «лінощі» аж ніяк не асоціюються з ментальністю менонітів чи німців. Динаміка розвитку торговельних відносин яскраво простежується на прикладах систематичної участі менонітських і німецьких виробників у всеросійських виставках, міжнародних ярмарках [8, с. 231], комерційних контрактах з російськими та іноземними підприємцями та виробниками.

Сказане дозволяє дійти висновку, що наприкінці XIX – на початку XX ст. у Північному Приазов'ї (у німецьких і менонітських колоніях) торговельні стосунки мали ознаки інтеграції товарно-грошових відносин і поєднували в собі елементи кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринку. Активну роль у цьому процесі відігравали ярмарки, базари, виставки виготовленої продукції, комерційні контракти. Розвиток продуктивних сил і необхідність збільшення товарообігу, призвело до співробітництва представників різних національних культур, що дозволило здобути нові навички міжнародних відносин. Розвиток торговельних стосунків у регіоні відчутно пошавився на межі століть і сприяв економічному підйому Росії напередодні Першої світової війни. Особливе місце у даному процесі посідали торговельно-фінансові та акціонерно-пайові підприємства, що стали функціонувати серед колишніх колоністів.

Виникнення подібних торговельно-фінансових установ стало можливим лише на початку XX ст. завдяки поєднанню кількох складових: наявності значного стартового капіталу, набуттю фахової освіти, здібності до ризику. Професіоналізм підприємців базувався на досить високому освітньому рівні, адже бізнес у період промислового перевороту, набував інтелектуального характеру, вимагав спеціальних технічних знань, володіння навичками керування. Основною перешкодою для початку торговельно-фінансової діяльності серед населення колоній залишалася проблема стартового капіталу. Меноніти та німці, як практичні господарі, мали кілька джерел фінансування при створенні власної справи. Це, передусім, були особисті кошти, як завезені до Росію, так і накопичені у колоніях чи отримані у спадок, як від близьких, так і від закордонних родичів. Проте, було ще одне надійне джерело для здобуття необхідного капіталу – позика. Вона надавалася за певних умов, тому найчастіше німці та меноніти воліли заводити сімейний бізнес. Позичку можна було отримати не лише у банку, але і в утворених з цією метою фінансово-кредитних установах.

Найбільшою популярністю серед колоністів користувалося товариство Велико-Токмацьке та Нововасилівське. Воно утворене у 1876 р. і діяло на підставі статуту (1875 р.) для надання фінансової допомоги колоністському населенню. Товариство також займалося посередницькою діяльністю при продажі сільськогосподарської продукції. Головою товариства був В. Фомін, його заступником – І. Валль. До складу правління входили директори: І. Валль, П. Едігер, Г. Едігер [9, с. 36]. Членами товариства були, узагалі, заможні власники, однак, існували певні умови прийняття до товариства. Так, згідно п. 52 статуту «найменш заможні не приймалися в товариство». Кожен член товариства міг бути довірительом одного чи кількох членів за умови, щоб загальна сума його довірительства не перевищувала розміри повного паю. У процесі діяльності товариства з'явився і звичай: «приймати спадкоємця члена товариства без балотування». Разом з тим, найбільш заможні власники не вступали до товариства, вважаючи, що незначні суми кредитування не мають для розширення виробництва особливого значення, тому членами товариства були селяни і міщани, які мали потребу у незначних позиках і були спроможні у найкоротший термін погасити кредит на 100 крб. під 12 % річних. Причому, позичальник міг розраховуватися не готівкою, а вексями [10, с.79]. Статистика свідчить, що за 10 років діяльності товариства було тільки 9 випадків заборгованості на суму 196 крб. 55 коп., коли за неспроможних боржників розраховувалися поручителі. У «Опыте статистического исследования деятельности ссудо-

сберегательных товариществ», складеному Н. Осиповим (1887 р.), правління Велико-Токмацького товариства характеризувалося «як надійний помічник селянських і менонітських господарств південного регіону, що належав до числа землеробських місцевостей, де землі майже не знають добрив», тому при нестабільності врожаю, особливо пшениці по усьому узбережжі (1885 р.) «повинне діяти усяке кредитне об'єднання для усього селянського населення». Враховуючи, що загальний характер господарсько-економічного життя регіону змінювався залежно від успіхів землеробства, змінювалася і діяльність ощадних товариств, тому Велико-Токмацьке й Нововасилівське товариства було рентабельними, незважаючи на непогоду [7, с. 8]. Аналогічні процеси мали місце у промисловості, набуваючи, щоправда, лише їм притаманну специфіку. Йдеться про виникнення акціонерних компаній, що свідчить про монополізацію капіталу, тобто його переходу на якісно новий рівень.

На початку ХХ ст. стабільним й рентабельним з промислово-акціонерних підприємств серед колишніх менонітських колоній став машинобудівний, механічний і чавуноливарний завод «Нейфельда І.І. та Ко» у колонії Вальдгейм Гнаденфельдської області. На акціонерне підприємство перетворене з заводу землеробських машин і знарядь (1890 р.) членами родини Нейфельдів. Товариство розпочало свою діяльність 1 квітня 1903 р. на підставі статуту від 24 лютого 1901 р. Засновниками його стали члени родини Нейфельд: Ісаак Іоганнович та Ісаак Ісакович. Окрім них, членом правління був Корнелій Генріхович Варгентин [11, с.141]. Товариство спеціалізувалося на виробництві та продажу сільськогосподарських машин і знарядь: однолемішних плугів, букерів, жнивних машин, кінних молотарок, віялок, січкарень, рядових сівалок (дрилів). Основні фонди сягали 250 тис. крб. на рік, поділених на 1000 акцій на пред'явника по 250 крб. кожна з купонами на 10 р. [12, с.49]. Успішна підприємницька діяльність членів правління дозволяла підприємству неодноразово збільшувати свої капітали, незважаючи на економічні кризи. На заводі у різні часи працювали від 85 – до 400 осіб, що сприяло зниженню соціальної напруженості серед безробітних колоністів і селян. Підприємство використовувало склади на станції Верхній Токмак. Крім того, воно мало досить розвинену дистрибуторську мережу у різних кінцях Російської імперії, наприклад, в Оренбурзі. Напередодні Першої світової війни був змінений склад правління: Г. Нейфельд замінив К. Варкентина. Торгівельно-промислова діяльність фірми, її прибутковість і балансова звітність характеризувалися стабільністю. Прибуток у різні роки становив: понад 81,6 (у 1901/1902 р.); 48,7 (у 1903 р.); 52,9 (у 1911 р.) тис. крб. [13, с. 412].

Окрім названих, у регіоні діяли акціонерні товариства, що належали німцям і менонітам: «Генріх Шредер» (Гальбштадт), «Франц і Шредер» (Гальбштадт), «Удова Матіас і сини», «Феттер» (Бердянськ). У Маріупольському повіті на початку ХХ ст. П. Дик та П. Унтер у своєму поселенні Нью-Йорк відкрили банківську контору, а з 1 січня 1912 р. утворили банківський дім «П. Г. Унтер та П. П. Дик» з основним капіталом 100 тис. крб. [14, л. 89]. Це свідчило про потужний економічний потенціал німецького та менонітського населення в регіоні й перспективи його подальшого розвитку.

Серед підприємців-фінансистів поступово створювалися родинні династії: І. Винс і Я. Рігер з Альтонау; батько та син Вінс у Олександрталі, Г. Пітер і його зять І. Енц у Гнаденгеймі; родина М. Янца у Шенси; батько і син Раймери в Орлово, [15, р. 870], вдова Матіас та сини (Бердянськ). Це сприяло взаємовигідному партнерству, підтримці та стабільності у ділових відносинах. Акції торговельно-промислових підприємств, що знаходилися у менонітів, поширювалися винятково між запрошеними для цього особами, як правило, заможними родичами. По мірі зростання і зміцнення підприємств, збільшення обігу капіталу, усе більше позначалася прірва, яка відокремлювала цей соціальний прошарок від іншої частини суспільства, та зникала можливість проникнення до нього представникам інших етнорелігійних груп населення .

Таким чином, динаміка економічного розвитку колоністських поселень залежала від об'єктивних і суб'єктивних чинників. До об'єктивних відносяться: пристосування до кліматичних умов і раціональне використання сировинного ресурсу південного регіону; наявність чи накопичення стартового капіталу для улаштування фабрик і заводів; можливість отримати фахову освіту; розуміння інноваційних форм виробничих відносин; бажання покращити свій матеріальний стан. До суб'єктивних – наявність релігійно-етнічних настанов, що містяться у менонітському вченні та впливають на реалізацію економічної діяльності і, найголовніше, на форми її мотивації; легітимізація підприємницької діяльності колоністів на підставі розширення законодавчої бази Російської імперії: надання пільг, які створювали сприятливі умови для економічного розвитку, у тому числі і для підприємницької діяльності; відсутність наявної конкуренції (за винятком Азовського козацького війська); можливість використання сировини з вугільно-металургійних комплексів Донбасу та Криворіжжя; загальний бум індустріалізації у Російській імперії.

Ці чинники, за винятком, можливо, надання пільг (на час переселення та щодо військового обов'язку менонітів) та протестантської етики менонітів, рівною мірою впливали і на представників інших народів, які мешкали на території Північного Приазов'я. Між тим, лише поєднання енергії, підприємницької інтуїції, сумлінності в праці з бажанням покращення добробуту надали можливість німцям і менонітам стати найбагатшими у регіоні. Незважаючи на корегування умов колонізаційного процесу, упровадження адміністративних реформ середини XIX ст., скасування пільг щодо обов'язкової військової повинності, наступ на німецьке землеволодіння, колишні колоністи стали новаторами у зміні виробничих відносин. Для південного регіону підприємницька діяльність колоністів, особливо менонітів, надавала можливість розв'язати проблему конкуренції і вийти за межі російського ярмарку. Значення діяльності менонітських і німецьких підприємств і підприємців, насамперед їх торгівельно-фінансова діяльність, впливала на соціально-економічні процеси у колоніях, містах, округах, перетворюючи Північне Приазов'я у промислово розвинений регіон.

Список використаних джерел

1. Золотов В. А. Внешняя торговля России через порты черного и Азовского морей / В. А. Золотов. – О., 1897. – 187 с.
2. Постников В. Молочанские и Хортицкие колонии / В. Постников // Сельское хозяйство и лесоводство. – С.Пб., 1882. – Т. XL. – С. 112–115.
3. Сборник статистических сведений по Таврической губернии. Статистические таблицы о хозяйственном положении селений Бердянского уезда. – Т. V. – Симф., 1887. – 642 с.
4. Янсон Ю. Статистические исследования хлебной торговли в Одесском районе / Ю. Янсон. – С.Пб., 1870. – 414 с.
5. Державний архів Одеської області (далі – Держархів Одеської обл.), ф. 147, оп. 1, спр. 11, 24 арк.
6. Держархів Одеської обл., ф. 89, оп.1, спр. 375, 43 арк.
7. Осипов Н. Опыт статистического исследования деятельности ссудо-сберегательных товариществ. Товарищество Больше-Токмакское и Ново-Васильевское / Н. Осипов. – С.Пб., 1887. – 91 с.
8. Немецкое население Таврической губернии. – О., 2000. – 576 с.
9. Вернер К. А. Памятная книга Таврической Губернии. Т. II. / К. А. Вернер. – Симферополь, 1889. – 553 с.
10. Иванченко Е.А. Из истории жизни Андреевского ссудо-сберегательного товарищества Бердянского уезда / Е. А. Иванченко. – Бердянск, 1910. – 131 с.
11. Указатель действующих в империи акционерных предприятий. 1907 г. – С.Пб., 1907. – 897 с.
12. Современное состояние промышленности в связи с заводской выставкой 1884 г. / Сост. Н. Н. Мельников. – О., 1887. – 98 с.
13. Акционерно-паевые предприятия России. – С.Пб, 1914. – 532 с.
14. Государственный архив Ростовской области, ф. 301, оп. 10, д.1391, 134 л.
15. Frisen P. M. The Mennonite Brotherhood in Russia (1789–1910) / P. M. Frisen. – Fresno, California, 1978. – 1187 p.

Таиса Захарченко

ТОРГОВО-ФИНАНСОВОЕ СОСТОЯНИЕ МЕННОНИТСКИХ И НЕМЕЦКИХ КОЛОНИЙ СЕВЕРНОГО ПРИАЗОВЬЯ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX – НАЧАЛО XX ВВ.)

В статье рассматриваются вопросы генезиса торговых отношений в период Российской империи в приграничном районе (Северном Приазовье). А именно: определяются проблемы торговли хлебом через южнороссийские порты и влияние товарообмена на состояние колониального сообщества и региона в целом. Проводится анализ причин подъема и спада экспорта зерновых культур в зависимости от объективных и субъективных факторов. Определяется место немецкого и меннонитского этноса в экономической жизни Северного Приазовья, специфика ментальности немцев и меннонитов на общественно-экономическую обусловленность межнациональных отношений.

Ключевые слова: Северное Приазовье, фронтир, меннонитские и немецкие колонии, акционерные товарищества, ярмарки.

Taisa Zakharchenko

TRADE AND FINANCIAL STATE OF MENNONITE AND GERMAN COLONIES OF THE NORTHERN AZOV (SECOND HALF OF THE XIX CENTURY – BEGINNING OF THE XX CENTURY)

The article deals with the genesis of the trade relations during the Russian Empire period in the border area of the Northern Azov. Specifically, the problem of the grain trade by means of the Southern Russian ports is defined in this article as well as the influence of the trade turnover on the state of the colony community and the whole region. The analysis of the causes of rising and weakening of the export crops based on objective and subjective factors. The article also observes the place of German and Mennonite ethnicity in the economic life of the Northern Azov, the specificity of its mentality and socio-economic conditionality of the international relations.

Key words: Northern Azov, Frontier, German and Mennonite colonies, corporations, fair.